

BIOLOGIK XILMA-XILLIKNI SAQLASHNING EKOLOGIK VA IJTIMOIY AHAMIYATI

Abdurashidova Shabbona

Annotatsiya: Mazkur maqolada biologik xilma-xillik tushunchasining mohiyati, uning ekologik va ijtimoiy ahamiyati, shuningdek, O'zbekistonda tabiatni muhofaza qilish va turlarning genetik barqarorligini saqlash bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar yoritilgan. Biologik xilma-xillikni asrash inson hayoti uchun zarur bo'lgan ekologik muvozanatni saqlab turuvchi eng muhim omillardan biri sifatida talqin etiladi. Maqolada ekologik siyosat, ilmiy tadqiqotlar, xalqaro hamkorlik va aholining ekologik madaniyatini oshirish masalalari ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: biologik xilma-xillik, ekologik muvozanat, turlar barqarorligi, genofond, tabiiy resurslar, ekologik madaniyat.

Annotation: The article highlights the essence of the concept of biodiversity, its ecological and social importance, as well as the measures taken in Uzbekistan to preserve nature and ensure the genetic stability of species. Biodiversity conservation is interpreted as one of the most important factors maintaining the ecological balance necessary for human life. The article also covers issues of environmental policy, scientific research, international cooperation and the improvement of environmental awareness among the population.

Keywords: biodiversity, ecological balance, species stability, gene pool, natural resources, environmental culture.

Аннотация: В данной статье освещена сущность понятия биологического разнообразия, его экологическое и социальное значение, а также меры, принимаемые в Узбекистане для охраны природы и сохранения генетической устойчивости видов. Сохранение биологического разнообразия рассматривается как один из важнейших факторов поддержания экологического равновесия, необходимого для жизни человека. В статье также рассматриваются вопросы экологической политики, научных исследований, международного сотрудничества и повышения экологической культуры населения.

Ключевые слова: биологическое разнообразие, экологическое равновесие, устойчивость видов, генофонд, природные ресурсы, экологическая культура.

Biologik xilma-xillik – bu Yer sayyorasida yashovchi barcha tirik organizmlarning, ularning populyatsiyalari, turlari va ekotizimlarining xilma-xilligidir. U hayotning tabiiy rivojlanish jarayonini ta'minlaydigan asosiy omil bo'lib, ekotizimlarning barqarorligi, tabiiy resurslarning tiklanish qobiliyati va ekologik muvozanatning saqlanishida muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda biologik xilma-

xillikni saqlash nafaqat ekologik, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat kasb etmoqda. Chunki tirik organizmlar inson hayoti uchun zarur bo'lgan oziq-ovqat, dori-darmon, texnik xom ashyo va boshqa resurslarning manbai hisoblanadi. O'zbekiston hududi biologik xilma-xillikka boy bo'lib, mamlakatda 27 mingdan ortiq o'simlik turlari va 15 mingdan ortiq hayvon turlari mavjud. Ularning bir qismi endemik bo'lib, faqat bizning hududimizda uchraydi. Lekin sanoatlashtirish, qishloq xo'jaligida kimyoviy moddalarning haddan ortiq ishlatilishi, cho'llanish jarayonlari, suv resurslarining kamayishi kabi omillar biologik xilma-xillikka jiddiy tahdid tug'dirmoqda. Shu sababli, O'zbekistonda biologik xilma-xillikni asrash davlat ekologik siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda. Mustaqillik yillarida mamlakatimizda "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun, "O'simlik dunyosini muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun, "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Bu hujjatlar biologik resurslardan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish va tiklashning huquqiy asoslarini yaratdi. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi tomonidan "Biologik xilma-xillikni saqlash milliy strategiyasi va harakat rejasi" ishlab chiqilgan bo'lib, u xalqaro me'yorlarga mos holda amalga oshirilmoqda. Mazkur strategiya asosida tabiiy qo'riqxonalar, milliy bog'lar, buyurtmaxonalar tarmog'ini kengaytirish, noyob turlarni sun'iy ko'paytirish va tabiiy muhitga qaytarish ishlari olib borilmoqda. Masalan, Zarafshon qo'riqxonasi, Surxondaryo milliy bog'i, Qizilqum biosfera rezervati, Zomin va Chatqol milliy bog'larida o'simlik va hayvonot dunyosining noyob turlari muhofaza qilinmoqda. Biologik xilma-xillikni asrashda ilm-fan va ta'lim tizimining o'rnini ham katta. Oliy o'quv yurtlari va ilmiy markazlarda o'simlik va hayvonot genofondini o'rganish, yangi adaptiv turlarni yaratish, ekologik monitoring tizimini rivojlantirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Ayniqsa, O'zbekiston Fanlar akademiyasi Zoologiya instituti va Botanika institutida olib borilayotgan tadqiqotlar natijasida yangi turlar aniqlanmoqda, ularning ekologik ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilmoqda. Shu bilan birga, aholi o'rtasida ekologik madaniyatni oshirish, tabiatga ongli munosabatni shakllantirish maqsadida ekologik targ'ibot ishlari yo'lga qo'yilgan. Maktab va oliy ta'lim dasturlarida "Ekologiya", "Atrof-muhitni muhofaza qilish", "Biologik xilma-xillik" kabi fanlar o'qitilmoqda. Bu esa yoshlarning tabiatni asrashga bo'lgan mas'uliyatini oshirmoqda. Biologik xilma-xillikni yo'qotishning oldini olish uchun xalqaro hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston BMTning "Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiyasi", "Cho'llanishga qarshi kurashish to'g'risidagi konvensiya" hamda boshqa ekologik bitimlarga qo'shilgan. Bu orqali mamlakat ekologik xavfsizlikni ta'minlashda global jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylangan. Shu bilan birga, xalqaro ekologik

tashkilotlar bilan birgalikda loyihalar amalga oshirilmoqda, masalan, GEF (Global Ekologik Fond) va UNDP (BMT Taraqqiyot Dasturi) bilan hamkorlikda “O‘zbekistonning cho‘l hududlarida biologik xilma-xillikni saqlash” loyihasi doirasida o‘rmon ekotizimlarini tiklash, qum ko‘chishini to‘xtatish, yovvoyi hayvonlarni himoya qilish tadbirlari olib borilmoqda. Biologik xilma-xillikni saqlashning ijtimoiy ahamiyati ham beqiyosdir. Chunki u nafaqat ekologik tizimlarning barqarorligini ta’minlaydi, balki insonlarning sog‘lom turmush tarziga, iqtisodiy farovonligiga va madaniy qadriyatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi, farmatsevtika va turizm sohalari biologik resurslarga bevosita bog‘liq bo‘lgani uchun, ularni muhofaza qilish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, O‘zbekistonning “Yashil iqtisodiyot” konsepsiyasida biologik resurslardan barqaror foydalanish va ularni asrab-avaylash alohida yo‘nalish sifatida belgilangan. Kelajakda biologik xilma-xillikni saqlash sohasida zamonaviy biotexnologiyalar, sun’iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari va ekologik raqamli platformalarni joriy etish rejalashtirilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, biologik xilma-xillikni saqlash – bu insoniyatning o‘z hayotini, sog‘lig‘ini va kelajak avlod farovonligini asrash demakdir. Shu bois, har bir fuqaro, har bir tashkilot va butun jamiyat bu borada o‘z hissasini qo‘shmog‘i lozim. Tabiat bilan uyg‘un yashash, uni asrash va tiklash — barqaror rivojlanishning eng muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To‘xtayev A., “Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari”, Toshkent, 2018.
2. Qodirov N., “O‘zbekistonning biologik xilma-xilligi va uni saqlash muammolari”, Fan nashriyoti, Toshkent, 2019.
3. Jo‘raev M., “Tabiatni muhofaza qilishning huquqiy asoslari”, Toshkent, Adolat, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligining rasmiy ma’lumotlari (www.eco.gov.uz).
5. O‘zbekiston Respublikasining “Biologik xilma-xillikni saqlash milliy strategiyasi va harakat rejasi”, Toshkent, 2019.
6. Karimov B., “Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish asoslari”, Toshkent, 2021.
7. UNDP va GEF hisobotlari: “Conservation of biodiversity in desert ecosystems of Uzbekistan”, 2020.